

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

Доброва Н.В.

Розкривається зміст поняття «соціальне підприємництво», розглядаються три основні підходи до визначення сутності соціального підприємництва; виділяються переваги та можливості соціального підприємництва, окреслюються перспективи його розвитку в Україні.

Постановка проблеми. Орієнтація України на вступ до ЄС передбачає необхідність реалізації цілого ряду вимог, серед яких найважливішими є подолання різкого розмежування в доходах населення, досягнення високого рівня зайнятості як умови підвищення якості життя громадян, підвищення ступеню соціальної захищеності найбільш уразливих груп та всього населення, забезпечення широкого обсягу економічних та соціальних прав громадян. Як показує досвід розвинених країн одним із механізмів досягнення цієї мети є розвиток соціального підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у теоретико-методологічні та емпіричні дослідження соціальних інновацій та соціального підприємництва ми знаходимо у наукових працях дослідників: Ю. Попов, Ф. Бородкін, А. Московська, Л. Тарадіна, М. Баталіна.

Мета статті. На основі розкриття сутності поняття «соціальне підприємництво» та окреслення його ролі у вирішенні соціальних проблем визначити шляхи розвитку соціального підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Як термін, «соціальне підприємництво» вперше було використано у Сполучених Штатах у 1970-х роках неприбутковими організаціями. Кілька цих організацій розпочали свій бізнес, щоб створити робочі місця для соціально незахищених категорій населення. Основна ідея полягає в тому, що соціальне підприємництво може виконувати дві функції: мати позитивний соціальний вплив і бути фінансово незалежним та прибутковим.

Вперше термін «соціальний бізнес» вжив нобелівський лауреат Мохаммад Юнус. Серед семи принципів соціального бізнесу, описаних Юнусом, можна виділити боротьбу з бідністю, повернення інвестицій без дивідендів, екологічну свідомість та покращення робочих умов. За версією Юнуса, соціальний бізнес мав би бути провідною моделлю капіталізму майбутнього з людським обличчям.

Прикладом соціального бізнесу можна назвати Grameen Bank, заснований самим М. Юнусом. Цей банк видавав мікро кредити бідним жителям індійських сіл. Соціальним бізнесом можна також вважати серію кросівок «Адідас» для людей з проблемами опорно-рухового апарату, партію дешевих вітамінізованих йогуртів «Данон» для Азії, дешеві протимоскітні сітки BASF та інше.

Нове, виразніше визначення «соціального бізнесу» дали на авторитетній конференції Social Media Week, що відбулася у жовтні 2013 року в Лондоні. На ній соціальний бізнес був визнаний одним із п'яти основних трендів 2014 року [1].

Найбільш поширене визначення соціального підприємництва належить Грегорі Дізу, який виділив п'ять факторів, що його визначають:

- 1) прийняття на себе місії створення і підтримки соціальних цінностей (блага);
- 2) виявлення і використання нових можливостей для реалізації обраної місії;
- 3) здійснення безперервного процесу інновацій, адаптації і навчання;
- 4) рішучість дій, яка не обмежена ресурсами;
- 5) висока відповідальність підприємця за результати своєї діяльності – як перед безпосередніми клієнтами, так і перед суспільством [2].

Соціальне підприємництво – це бізнес, метою якого є вирішення соціальних проблем. Прибутки соціального підприємництва спрямовуються головним чином на розвиток бізнесу, громадські справи чи на вирішення гострих суспільних проблем.

Соціальне підприємництво - це система господарювання, складовими якої є соціальні підприємства. Соціальні підприємства – це соціально орієнтовані суб'єкти підприємництва, діяльність яких спрямована на досягнення добробуту територіальних громад (соціальні, екологічні та етичні цілі) шляхом використання системного взаємозв'язку розвитку соціального підприємництва і розвитку місцевої економіки.

Складовими компонентами соціального підприємництва є соціальні підприємства, власниками або співзасновниками, яких є недержавні неприбуткові громадські організації, таке підприємство діє за всіма законами бізнесу і приносить прибуток, тому не вважається благодійною організацією. Воно поширюється на такі галузі, як освіта, охорона навколишнього середовища, боротьба з бідністю, захист прав людини тощо.

Можна виділити критерії соціального підприємництва:

- 1) соціальна або екологічна спрямованість діяльності на вирішення конкретних соціальних проблем, стійкі позитивні соціальні результати;
- 2) прибуткова діяльність, самоокупність і фінансова стійкість, що сприяє до незалежності від зовнішнього фінансування;
- 3) реінвестиція доходу в бізнес на рішення соціальних проблем;
- 4) інноваційна діяльність, яка спрямована на застосування нових підходів на розв'язання соціальної проблеми;
- 5) масштабованість і тиражованість, що передбачає збільшення масштабу діяльності соціального підприємства (на національному та міжнародному рівні) і розповсюдження досвіду (моделі) з метою збільшення соціального впливу;
- 6) підприємницький підхід - здатність соціального підприємця бачити провали ринку, знаходити можливості, акумулювати ресурси, розробляти нові рішення, які надають довгостроковий позитивний вплив на суспільство в цілому [3].

Соціальне підприємництво динамічно розвивається в європейських країнах, вирішуючи проблеми безробіття, соціального захисту, громадського залучення тощо. Головна місія соціального підприємництва – це приносити користь суспільству.

В наш час соціальне підприємництво в багатьох країнах світу вже не є виключенням. Це – активна соціально-економічна діяльність зі своєю ідеологією, місією і визначеннями.

Концепцію соціального підприємництва можна зрозуміти краще, ознайомившись з трьома основними підходами до її визначення [4].

Перший підхід проявляє себе в країнах Північної і Південної Америки, де соціальним підприємництвом називають підприємницьку діяльність неприбуткових недержавних організацій, прибуток від діяльності яких використовується на реалізацію соціальних проблем, надання послуг цільовій групі, ради якої створювалася організація, та поліпшення якості життя цієї цільової групи.

Другий підхід до визначення соціального підприємництва існує у країнах Європи, де соціальне підприємництво визначається більше як підприємництво або бізнес з соціальною місією, де на перше місце виходить соціальний ефект від підприємницької діяльності, а вже потім її фінансова ефективність.

Третє визначення соціального підприємництва витікає із специфіки діяльності міжнародних приватних і суспільних фондів. Вони визначають соціальне підприємництво як інноваційну підприємницьку діяльність заради поліпшення становища громади і відновлення соціальної справедливості. Найбільш важливе в цій концепції – це роль соціального підприємця, що є лідером, новатором і рушійною силою соціальних перетворень в громаді.

На підставі зарубіжного досвіду, уряду України необхідно активно використовуватися соціальне підприємництво як один з інструментів вирішення соціально-економічних проблем суспільства.

Соціальне підприємництво має позитивний ефект від діяльності, це: 1) сприяння працевлаштуванню людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями та безробітних; 2) пропонування нових шляхів для реформування державних соціальних послуг; 3) підтримка залучення громадян до участі у соціальних ініціативах на волонтерських засадах, об'єднання громад навколо соціальних проблем; 4) розширення видів соціальних послуг, які залишаються поза увагою звичайного бізнесу у зв'язку з малоприбутковістю, непопулярністю, відсутністю належної професійної підготовки; 5) ефективне використання наявних ресурсів регіону у вирішенні соціальних проблем; 6) зниження навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальних проблем (актуально в умовах хронічного дефіциту бюджетних коштів); 7) сприяють формуванню сприятливого конкурентного середовища.

Кінцева мета соціального підприємництва – не отримання прибутку, а виробництво продукту або послуги, призначеної для вирішення суспільної проблеми.

Соціальне підприємництво має такі компоненти:

1) вирішення соціальної проблеми, яка впродовж тривалого часу існує в суспільстві через обмежений доступ певної цільової групи до фінансових та політичних ресурсів;

2) розробка та впровадження механізму інноваційного вирішення проблеми, яка порушує стабільний, але несправедливий баланс;

3) створення нового, стійкого балансу, що вивільняє ресурси для згаданої цільової групи і передбачає краще майбутнє не тільки для цих людей, а й для суспільства в цілому [5].

Соціальне підприємництво – це діяльність, яка має три орієнтири: соціальний, ринковий та інноваційний [5].

Підприємницька діяльність з соціальним ухилом має великий потенціал у всьому світі так і в Україні. Ця діяльність може сприяти появі нового типу підприємців – людей, що перетворюють дійсність, творять, пропонують нові підходи у вирішенні соціальних проблем.

В Україні не існує законодавчо затверджених понять «соціальне підприємництво», «соціальне підприємство», «підприємства соціальної економіки». Таким чином можна зробити висновок, що офіційно соціальних підприємств і соціального підприємництва в Україні немає. Однак у різних нормативно-правових джерелах існують положення, що дозволяють створювати підприємства, які за міжнародними стандартами можуть бути класифіковані як соціальні [6]. Більшість соціальних підприємств України забезпечують робочими місцями представників цільових груп, з якими вони пов'язані своєю основною діяльністю. Їхня головна мета діяльності, як і будь-яких інших бізнес-структур, – досягти позитивних фінансових і соціальних результатів за рахунок інвестицій [7]. В останні роки на Україну соціальне підприємництво набуває все більшої популярності серед громадських організацій, як ефективний механізм вирішення локальних соціальних та економічних проблем територіальних громад.

В Одесі діє громадська організація «Дорога до дому», в рамках діяльності якої видається газета для бідних, а також працюють цехи з пошиття одягу.

Яскравим прикладом українського соціального підприємства є асоціація «Мир, краса, культура» у Херсоні, яка запровадила «Творче практичне заняття», щоб виготовляти і продавати ексклюзивний одяг для дітей і молоді, використовуючи натуральні тканини, оздоблені традиційним українським орнаментом у сучасному стилі. Прибуток використовуються для піднесення української культури, мистецтва за допомогою театру, шкіл, навчаючи молодь навичкам, які б забезпечили їх сталими робочими місцями у майбутньому.

В Києві є товариство «Аліса» для людей з обмеженими можливостями, яке створило можливості для навчання і роботи своїх клієнтів, заснувавши шість бізнес - підприємств: магазин канцтоварів «Аліса»; кафе «Посадена»; торгову фірму «Етіт»; архітектурну фірму «Інсторм»; рекламне агентство «Моностат»; спортивні приміщення для навчання дітей бойовим видам мистецтв [8].

У Житомирі при громадській організації «Місія Самаритян на Україні» працює цех з виготовлення виробів з металу (решітки, ворота і т.д.). У селі Плоске Кіровоградської області знаходиться Центр реабілітації наркоманів «Повернення до життя». Тут же окремо проживають п'ятеро співробітників. Сімдесят відсотків мешканців центру – ВІЛ-позитивні. Мешканці центру виготовляють бетонні шашки, які використовуються в основному для мощення тротуарів. Частина доходів йде на їх утримання в центрі, а решта грошей заощаджується, з метою розширення виробництва.

Львівська організація «Оселя» дає бездомним дах над головою і одночасно залучає їх до роботи по реставрації меблів, які потім виставляються на аукціон (якщо меблі були передані організації як пожертвування) або продаються. Одержані кошти йдуть на фінансування притулку і заробітну плату співробітникам.

У Львові недержавна організація «Дерево життя», що працює з людьми, у яких порушений слух, спільно з комерційною фірмою зайнялася виробництвом аудіокниг високої якості. Вони мають підвищений попит у споживачів. В результаті вдалося створити новий сегмент ринку. За рахунок доходів з продажів «Дерево життя» вже профінансувало видання трьох нових книг. Крім того, що організація продає аудіокниги в книжкових магазинах Львова і на місцевих ринках, вона безоплатно передає аудіофайли і книги у всі бібліотеки для глухих людей в області [8].

Адже розвиток соціального підприємництва – це «міст» між суспільними і комерційними інтересами, який необхідний для соціального благополуччя і ефективного вирішення соціальних цілей суспільства.

Висновки. Підкреслюючи актуальність проблеми становлення та розвитку соціального підприємництва в Україні, можна зробити такі узагальнюючі висновки.

По-перше, для створення сприятливих умов розвитку соціального підприємництва в Україні необхідно юридичне визнання різних організаційно-правових форм соціальних підприємств [8].

По-друге, соціальні підприємства повинні бути достатньо гнучкими, що обумовлено наявністю жорстких законодавчих меж, перешкоджаючих їх розвитку.

По-третє, статутні цілі соціальних підприємств повинні передбачати виробництво товарів або надання послуг суспільного характеру.

По-четверте, Уряд повинен подбати про встановлення податкових пільг для соціальних підприємств, що, у свою чергу, зменшить непрямі податки у випадках, коли дохід недостатній для підтримки соціальної діяльності, а також про надання субсидій для розвитку соціальних підприємств за допомогою зменшення податку на отримані дотації і споживчі витрати.

По-п'яте, участь соціальних підприємств у конкурсах на виконання державних замовлень, що забезпечить розвиток конкурентних умов у сфері соціального підприємництва.

Соціальне підприємництво, хоча й повільно, перетворюється на реальний механізм вирішення суспільних проблем в Україні, коли підприємництво у соціальній сфері, підприємницька діяльність благодійних та громадських

організацій або бізнес із соціальною місією охоплює різні соціально незахищені верстви населення. В Україні таке підприємництво може ставити за мету трудотерапію, соціальну реабілітацію, запровадження нових механізмів вирішення наявних соціальних проблем. Головну роль у цьому процесі повинна відігравати саме держава, яка через механізми стимулювання повинна визначити стратегію розвитку підприємництва та його взаємодію з соціумом [8].

Література:

1. Телюк О. Соціальний бізнес – один із трендів 2014 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://biggggidea.com/practices/1196/>
2. Dees, J.G. The meaning of social entrepreneurship. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University's Fuqua School of Business, 2001 (revised vers.) [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf.
3. Википедія – свободная энциклопедия [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
4. Андрущенко А.І., Рябець І.М. Соціальне підприємництво як інноваційний механізм підвищення якості життя найбільш уразливих прошарків населення. // «СОЦІОПРОСТІР: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ З СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ», №1'10. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.sociology.kharkov.ua/socioprostir/files/magazine/1_2010/4_3_3.pdf.
5. Материалы исследования, проведенного Региональным бюро ПРООН для Европы и СНГ совместно с EMES – Проектом Европейская исследовательская сеть: «Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation. An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States» [Текст]. – 2008. – С. 191.
6. Социальное предпринимательство в Украине: Европейское исследование. Обмен опытом [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://sesp.org.ua>.
7. Новый бизнес: социальное предпринимательство [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nb-forum.ru>.
8. Сатула О.В. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2009/6/p_49_54.pdf

Abstract

Dobrova N.V.

Social entrepreneurship

Expands the concept of "social entrepreneurship" discusses three fundamental approaches to determining the nature of social entrepreneurship; out the advantages and opportunities of social entrepreneurship, outlines the prospects for its development in Ukraine.